

ВСТУП

Вже від моменту свого народження людина стає на шлях пізнання. Вона прагне пізнати навколишній світ, Бога та себе. Людина постає перед запитанням про власне походження: її цікавить, чиїм творінням вона є – еволюції природи, чи Бога. Про ці пошуки людиною джерела свого походження відомо протягом всієї історії людства від доби античності і аж до сучасності.

Спроби осмислити таїнство походження людини здійснювали Платон, Аристотель (класична епоха); святий Августин, Тома Аквінський (християнська епоха); Р. Декарт, Б. Паскаль, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, Й. Фіхте, Г. Гегель, І. Кант, К. Маркс, Ф. Ніцше... Однак усі пошуки не могли остаточно задовольнити запитів людини. Їх основна трудність полягає в неможливості охопити людське буття в цілості. Філософська антропологія характерна одностороннім підходом у з'ясуванні суті походження людини, оскільки вона розглядає людську особу, зосереджуючи свою увагу на якомусь одному аспекті її буття і опускає з поля зору інші. Тому в процесі розвитку філософської антропології люди кожної епохи давали свої відповіді про власне походження, наново осмислюючи своє буття.

Актуальність нашої праці визначається спробою відшукати у трактаті Григорія Ніського «Про устрій людини» відповіді на конститутивні запитання людини про власне буття. Актуальність також зумовлена сучасним антропологічним релятивізмом, коли девальвуються істини духовного, морального та фізичного характеру, а часто й спотворено правдиве розуміння людини як особи, яку, зазвичай, дехто зводить до родової істоти. Слід наголосити на важливості відповіді на запитання людей про власне походження або ж джерело свого існування, оскільки така відповідь формує світогляд та, як наслідок, визначає спосіб майбутнього життя особи. Тому метою даної дипломної роботи є також намагання зосередити увагу на розумінні людиною правдивого джерела самопізнання – Бога, який її сотворив.

В основу нашої дипломної праці покладено трактат Григорія Ніського «Про устрій людини», тобто вчення про людину ми досліджуватимемо в світлі богослов'я отців Церкви. Для доповнення або ж уточнення тверджень та ідей, викладених в трактаті, ми сягатимемо й до інших творів святого Григорія Ніського. Також під час дослідження вчення про людину враховуватимемо контекст, в якому жив та діяв єпископ Нісси.

Трактат «Про устрій людини» є цікавим з декількох причин. По-перше, це єдиний

окремий твір, присвячений тематиці людини, який знаходимо в святоотцівській спадщині. По-друге, святий Григорій веде мову про людину на основі вказівок Святого Письма, а не виключно на основі філософських роздумів.

В основі богослов'я Григорія Ніського лежить Святе Письмо як джерело мудрості (Пор. Сир. 1, 5) та філософія як засіб її вираження. Святитель опирається на Слово Боже, яке є силою Божою на спасіння кожному, хто вірує (пор. Рм. 1, 16), живе і діяльне (пор. Євр. 4, 12). Все богослов'я Святих отців Церкви було продовженням життя в таїнствах, виразом у відповідних термінах пережитого ними богоявлення.

Щодо вираження Святого Письма з допомогою філософії, то це служило інкультурації Слова Божого в елліністичну культуру. Проте проповідь Божого слова у філософському середовищі вимагала великої мудрості, аби не втратити чистоти апостольського передання і не заперечити важливості культури. Адже збереження чистоти апостольського передання означало збереження правдивого розуміння істини, а отже – і осягнення спасіння. Таким чином проповідуючи слово Боже, Святі Отці продовжували місію апостолів, яку їм доручив Христос словами: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав» (Мт. 28. 19-20). Аби Слово Боже проросло і дало плід, вони почали використовувати філософію, як підготовку до проповіді Євангелія.

Слід зазначити, що проповідь Христового вчення з допомогою філософії не завжди відбувалась успішно. Як результат неправильного (неадекватного) сприйняття благовісті згодом з'явилися численні ересі. Це ще одна причина, через яку отці Церкви мусіли захищати чистоту апостольського передання від різних неправдивих інтерпретацій.

Вихідним пунктом святоотцівського вчення про людину було Святе Письмо, а саме текст Бт. 1, 26-27. Для них людська особа є таїнством, про яке можемо вести мову тільки в світлі її зв'язку з Творцем. Отці Церкви навчають, що таїнство людини знаходить своє вияснення тільки в таїнстві воплощеного Слова. Богослов'я Святих отців не є абстрактним роздумуванням про людину. Воно тісно пов'язане із життям людини та її спасінням. Отож для святоотцівської антропології притаманний зв'язок онтології і сотеріології.

У святоотцівській антропології існують два підходи до вивчення людини. Перший із них представляє святий Августин, який, досліджуючи людину, виходить до поняття Бога. У

другому підході виходять від Бога як Прототипу, щоб зрозуміти та окреслити суть людини як образу Суцього. Представником цього підходу є святий Григорій Ніський. Саме так він будує «богослов'я людини» .

У дипломній роботі ми намагатимемося пізнати вчення Григорія Ніського про людину, яке веде до самопізнання, оскільки пізнання людиною самої себе є водночас богопізнанням. Тому вчення Григорія Ніського є цікавим та актуальним і в сучасну добу.

Для розкриття теми в дипломній роботі застосовано наступні методи дослідження: аналіз, синтез та порівняння. Найперше ми зосередимо нашу увагу безпосередньо на трактаті «Про устрій людини», а також звернемось до інших творів Григорія Ніського. Серед них: «Про дівоцтво», «Велике огласительне слово», «Точне тлумачення Еклезіаста Соломона», «Про душу і воскресіння», «На псалми», «Життя Мойсея», «Про блажентсво».

Ширше розкриття теми відбуватиметься завдяки порівняльному аналізу думок Григорія Ніського із дослідженнями сучасних богословів – Марка Івана Рупніка, Павла Євдокимова, Івана Мейендорфа, Георгія Флоровського, Олів'є Клемана, Панайотіса Нелласа, Калліста Уера, Христоса Яннараса, Янніса Спітеріса, Володимира Лоського, Кипріяна Керна, Томаша Шпідліка, Іночензо Гаргано, Ілларіона Алфєєва, Лева Карсавіна, Макарія Оксіюка.

Дипломна робота складається із двох розділів. У першому розділі ми розглянемо біблійно-богословський аспект вчення про людину Григорія Ніського в трактаті «Про устрій людини». Розкриємо його вчення про образ Божий в людині, її природу та Божий задум про неї. Також в цьому розділі звернемо увагу на вчення святителя про свободу людини. У другому розділі зосередимо увагу на сотеріологічному аспекті вчення Григорія Ніського, де розглянемо стан людини після гріхопадіння і спасіння як відновлення природи людини та обожествлення.

Слід зауважити, що під час написання дипломної роботи ми зустрілися з певними труднощами у користуванні літературою, зокрема іншомовною. Тому пропонується праця не може претендувати на розкриття глибини богослов'я великого кападокійця Григорія Ніського і є швидше заклик до праці в цьому напрямку.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній роботі ми розглянули вчення Григорія Ніського про людину на основі твору «Про устрій людини». При цьому зауважили унікальність його богословської думки на тлі тодішньої епохи. Аналізований трактат є плодом інкультурації Божого Об'явлення про людину в грецьке елліністично-філософське середовище.

У першому розділі дослідження ми проаналізували біблійно-богословський аспект вчення Григорія Ніського про людину, в основі якого лежить екзегеза Буття 1, 26-27. Виходячи із Божого Об'явлення, святитель зображає людину царем і правителем творіння. Її справжня велич полягає в створенні на образ Божий і подобу Божу. Цим твердженням святитель протиставляється сучасному йому філософському окресленню людини як мікрокосмосу. Бог творить людину на власний образ, оскільки має задум про вочлочення Христа, тобто спасіння та обожествлення людини. Бути образом Божим – означає бути наділеним численними благами.

В трактаті «Про устрій людини» святитель заторкує також тему чеснот, які є «фарбами», якими Бог окреслює свій образ в людині. Головне місце тут посідає любов, без якої спотворюються всі риси образу Божого в людській особі.

Григорій Ніський стверджує, що у гідності образу Божого бере участь уся людина. При екзегезі Бт. 1,26-27 Григорій Ніський навчає про два моменти в устрої людини: перший у створенні на образ Божий, а другий – у статевому розділі. При цьому розподіл на статті св. Григорій розуміє не наслідком упадку людини, а Божого передбачення, створення ж на образ Божий є задумом Божим про людину. Проте святитель зазначає, що ця ідея є його особистим авторським здогадом та припущенням і не претендує на загальне прийняття.

Святитель також окреслює природу людини з точки зору трихотомії. Покликання людини вбачає в осягненні повноти божественних благ, закладених в образі Божому, що і є подобою Божою. Тому автор не сприймає поняття «образу» в статичному значенні, натомість розглядає його як основу для динамічного розвитку людської особи. В здійсненні свого покликання або ж в осягненні подоби Божої важливе місце посідає свобода, яка вчиняє нас богоподібними. Тільки людина є свобідна від необхідності і не підлегла пануванню природи, але може свобідно вибирати за своїм бажанням. Людина не є детермінована Богом щодо власного покликання, але завдяки свободі може обирати

– розвивати Богом дане покликання або ж занедбати його.

Григорій Ніський тісно пов’язує свободу з чеснотами. На його думку, лише людина, сповнена чеснот, є свobodною. Саме завдяки свободі людина осягає подобу Божу, тобто бере участь у Божій природі, що, в свою чергу, означає здійснити задум Божий– богоуподібнення.

У другому розділі ми проаналізували сотеріологічний аспект вчення Григорія Ніського про людину. Актуальний стан людини є упалим, оскільки він позначений гріхопадінням. Через гріх людина відвертається від Бога, відпадає від «рівночестя із ангелами» та підпадає під вплив пристрастей. Оскільки людина є вінець і цар творіння, то через її гріх все творіння стало відірваним від Бога.

Причину домінації пристрастей святитель вбачає в їх об’єднанні із помислами. Однак якщо пристрасті потягаються за очищеним і відновленим умом, то можуть стати чеснотами. Отже, пристрасті, за думкою Григорія Ніського, можуть служити як добру, так і злу, гріху і чесноті. Людина, керуючи пристрастями, і таким чином здобуваючи чесноти, повертатиме красу первообразу, яку напередодні закрила пристрастями тіла. Це веде до думки, що людина, коли впала в гріх, не втратила остаточно образу Божого. Для пояснення Григорій Ніський порівнює образ Божий до дзеркала, в найменшому осколку якого можна углядіти зображення.

Ще одним наслідком гріхопадіння є втрата повноти (абсолютної) свободи. Святитель зауважує, що людина, яка була покликана до повноти свободи, згрішила в своїй свободі. Таким чином гріх, який людина здійснила, коріниться у свободі, оскільки людина має свobodну волю та свободу обирати між добром і злом. Тому Бог не є Творцем зла, бо все створив добрим. Зло з’являється внаслідок відвернення людини від добра, вільному віддаленні від Бога, тобто походить від людини. Григорій Ніський відкидає твердження про іпостасність гріха, оскільки лише Бог є іпостассю життя.

Ще одним наслідком гріхопадіння було порушення гармонії ума, душі і тіла людини. Святитель зауважує, що для природи людини характерним є те, що ум керує нашим життям і сам керується Богом, з яким він споріднений. У цьому стані почуття служать уму. Але внаслідок гріха відбувається розрив зв’язку ума із Богом. В такому стані ум іде за природними прагненнями і стає їх рабом. Тому виникає зло, яке є наслідком відходу людини від Блага.

В описі гріхопадіння Адама святитель зауважує, що людина була обманута змієм. Наслідком такого обману стала смерть або ж тління, яке увійшло в буття людини через споживання плоду. Таким чином, людина потребувала спасіння. Тому святитель навчає про відновлення природи людини.

У вченні про відновлення природи Григорій Ніський не є послідовником Оригена, оскільки відкидає преекзистенцію душ та метемпсихоз. Цікавим є погляд святителя на муки в аді. Він наголошує на їх покаяній ролі, оскільки вічний вогонь не є карою, а засобом очищення грішників. Також Григорій Ніський зауважує, що цей вогонь діє в «цьому віці» і згасне, коли прийде Царство Боже. При такому підході муки в аді виступають ліком для людей.

Завершенням спасіння і остаточним здійсненням задуму Божого про людину є обожествлення людини, яке відбувається в синергії Бога і людини, оскільки Бог дарує нам таку можливість вже від сотворення, а в Христі – через участь у Святих Таїнствах.

Обожествлення людини, згідно з Григорієм Ніським, має кілька етапів. Першим із них є очищення від гріха з допомогою чеснот, оскільки внаслідок гріхопадіння актуальний стан людини є упалим. Завершенням цього шляху є повнота свободи, споглядання Бога, вільне спілкування з Ним, осягнення подоби Божої.

Проаналізувавши працю Григорія Ніського «Про устрій людини», наступні дослідження слід зосередити на вивченні богослов'я особи, яке є менш дослідженим у спадщині автора і таким чином продовжити її аналіз і творче опрацювання.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1.

БІБЛІЙНО – БОГОСЛОВСЬКИЙ АСПЕКТ ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ СВ. ГРИГОРІЯ НІСЬКОГО

1.1. Створення людини на «образ Божий»

1.2 Вчення про природу людини на основі трихотомії

1.3 Призначення людини

РОЗДІЛ 2.

СОТЕРІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ СВ. ГРИГОРІЯ НІСЬКОГО

2.1 Гріхопадіння та його наслідки в бутті людини

2.2 Вчення про апокатастазис як відновлення впалої природи людини

2.3 Обожествлення людини

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ